

Samfunnsøkonomiske effekter av investeringer i sosialt entreprenørskap

Ingeborg Rasmussen og Steinar Strøm

VISTA ANALYSE AS

Dokumentdetaljer

Vista Analyse AS	Rapport nummer 2013/09
Rapporttittel	Samfunnsøkonomiske effekter av investeringer i sosialt entreprenørskap
ISBN	978-82-8126-105-1
Forfatter	Ingeborg Rasmussen og Steinar Strøm
Dato for ferdigstilling	24.februar 2013
Prosjektleder	Ingeborg Rasmussen
Kvalitetssikrer	Haakon Vennemo
Oppdragsgiver	Ferd Sosial Entreprenører
Tilgjengelighet	Offentlig
Publisert	www.vista-analyse.no
Nøkkelord	Samfunnsøkonomisk effekt, innovasjon, entreprenørskap, arbeidsmarked, arbeidsmarkedstiltak, unge, marginalisering

Forord

Vista Analyse har på oppdrag fra Ferd Sosiale Entreprenører vurdert den samfunnsøkonomiske effekten av investeringer i sosialt entreprenørskap.

Beregningene som er gjort må vurderes som et første anslag over verdiskapningen som skapes gjennom Ferd Sosiale Entreprenører. Anslagene er på langt nær fullstendige. Det er behov for grundigere undersøkelser og mer kunnskap for å kunne gjøre mer eksakte beregninger av verdiene som skapes gjennom tiltakene.

Alle beregninger og vurderinger står for prosjektlederens ansvar.

Siri Nodland har vært Ferd's kontaktperson for prosjektet. Det takkes herved for et konstruktivt og interessant samarbeid. En takk også til øvrige personer hos Ferd sosiale Entreprenører som har bidratt med kunnskap, fakta og interessante diskusjoner.

Vista Analyse AS

Ingeborg Rasmussen

Prosjektleder

Innhold

Forord	1
Hovedpunkter	5
Resultater	6
1. Innledning	7
1.1 Organisering av rapporten	8
2. Utfordringer i dagens velferdsmodell	9
2.1 Et velutviklet velferdssystem med utfordringer	9
2.2 Mange faller utenfor arbeidslivet	9
2.3 Mange årsaker til utenforskap blant ungdom	10
3. Hvordan måle om investeringene lønner seg?	12
3.1 Nærmere om samfunnsøkonomi og offentlige budsjetter	12
3.2 Hva er verdien av det som ikke kan måles?	13
3.3 Innsats i dag – gevinst i fremtiden – hvordan beregne?	13
3.4 Hvordan beregne forskjellen og sporene som settes?	14
3.5 Gevinster ved å flytte en ungdom ut av utenforskap	14
3.5.1 Andre beregninger	17
4. Arbeid, kompetanse og tilrettelegging	18
4.1 Innledning	18
4.2 Sosialt entreprenørskap – koblinger i arbeidsmarkedet	18
4.2.1 Unicus	18
4.2.2 Pøbelprosjektet	24
4.2.3 Kjør for livet	28
4.3 Sosialt entreprenørskap for kompetanse og langsiktige produktivitetsforbedringer	28
5. Verdiskapning gjennom omsorg og velferd	30
5.1 Utfordringer i barnevernet	30
5.2 Verdighet og mestring – med positive eksterne effekter	30
6. Oppsummering – positiv avkastning og varige spor	32
6.1 Investeringer med høy forventet avkastning	32
6.2 Behov for mer kunnskap om effekter	32
Litteratur	33
Vedlegg 1 Beregningsforutsetninger og inngangsdata	35

Tabeller:

Tabell 3-1 Beregnet gevinst av å flytte en ungdom inn i en arbeidskarriere.....	16
Tabell 3-2 Ikke-prissatte gevinster av arbeidslivstilknytning.....	17
Tabell 4-1 Beregningsforutsetninger Unicus	22
Tabell 4-2 Samfunnsøkonomisk gevinst av Unicus – to alternativer	23
Tabell 4-3 Ikke prissatte gevinster Unicus.....	23
Tabell 4-4 Samfunnsøkonomisk effekt av Pøbelprosjektet, 2012-gruppen. Høyt og lavt anslag.....	27

Hovedpunkter

I denne rapporten har vi vurdert investeringer i sosialt entreprenørskap fra et samfunnsøkonomisk perspektiv. Sosiale entreprenører oppstår både i privat, offentlig og frivillig sektor. En sosial entreprenør kan defineres som en som har en innovativ løsning på et sosialt problem og som evner å iverksette løsninger. Med investeringer i sosialt entreprenørskap mener vi i denne rapporten investeringer der kompetanse og virkemidler fra forretningsverdenen, sammen med investeringsmidler, brukes til å videreutvikle sosiale entreprenører.

Vi har rettet oss mot den samfunnsøkonomiske avkastningen av investeringene på kort og lang sikt. Vi har også forsøkt å identifisere andre effekter som kan verdsettes, men som det ikke har vært rom for å verdsette innenfor dette prosjektet.

I tillegg til verdier som omhandles i denne rapporten, kan det være innovasjons- og spredningseffekter som skapes gjennom sosialt entreprenørskap. Disse verdiene kommer i tillegg til de verdiene vi har forsøkt å anslå i denne rapporten.

Basert gjennomgangen av resultatene porteføljebedriftene under Ferd sosiale Entreprenører har oppnådd så langt, der innsatsen og resultatene vurderes med utgangspunkt i kjente utfordringer i samfunnet, konkluderer vi med at investeringene som er gjort utløser en verdiskaping som ellers ikke hadde funnet sted. Investeringer har i følge våre anslag bidratt med en forventet positiv avkastning for samfunnet og gir dermed et positivt bidrag i verdiskapingen på kort og lang sikt.

Positivt bidrag til nasjonalformuen – samfunnsøkonomisk gevinst

Ferds investeringer i sosialt entreprenørskap er i første rekke rettet mot barn og unge. Vi har derfor beregnet den samfunnsøkonomiske gevinsten av å flytte en ungdom fra et livsløp utenfor arbeidslivet og over i alternative livsløp med arbeidslivstilknytning. Dette er gjort ved å beregne nåverdien over en 35 års arbeidskarriere med litt ulik tilknytning.

I følge våre beregninger er verdien av å flytte en ungdom fra et livsløp uten arbeid og over i et livsløp med arbeid, om lag 11 millioner kroner i nåverdi. Selv et livsløp der det forventes at vedkommende går litt ut og inn av arbeidslivet, men likevel har en samlet arbeidskarriere som tilsvarer 10 år med 80 prosent arbeidsinnsats gir en betydelig formuesøkning (3,2 millioner kroner i nåverdi).

Flere av tiltakene som omfattes av Ferds sosiale entreprenører er nettopp rettet mot å få de som har falt utenfor arbeidslivet, eller utdanningsløpet, tilbake på et spor som kan føre til deltagelse i arbeidslivet. I beregningene har vi tatt hensyn til at målgruppen i utgangspunktet står svakt i arbeidsmarkedet, og at det derfor neppe kan forventes at samtlige kommer til å delta med en produksjon som tilsvarer gjennomsnittet i Norge. Vi har også tatt høyde for at noen uansett ville kommet i arbeid, og kostnadene ved ressursbruken tiltakene legger beslag på. Vi sitter da igjen med den samfunnsøkonomiske avkastningen av tiltakene.

Resultater

Basert på resultatrapporter og begrunnede stiliserte forutsetninger har vi anslått den samfunnsøkonomiske effekten fra investeringsporteføljen fra enkelte av bedriftenes virksomhet i 2012:

Pøbelprosjektets innsats for deltagerne i 2012, der kostnader til videre oppfølging er inkludert, er beregnet til å gi en nåverdi som ligger mellom 1 – og 2,1 mrd kroner. Usikkerheten er knyttet til den langsiktige effekten av tiltakene og hvilket livsløp deltagerne hadde hatt uten pøbelprosjektet. Vi finner uansett at Pøbelprosjektet er samfunnsøkonomisk lønnsomt. Spredningseffekter som følge av innovasjon er da ikke inkludert i beregningene. **Unicus** gir etter våre beregninger en årlig samfunnsøkonomiske gevinst på mellom 2,3 og 3,4 millioner i året. Også her kan det være langsiktige spredningseffekter som følge av at en gruppe som ellers ville stått utenfor arbeidsmarkedet, gis arbeidstrening som kan komme andre bedrifter til gode på et senere tidspunkt. Dersom deltagerne er i arbeid i en arbeidskarriere på 35 år som følge Unicus gir dette en nåverdi over 35 år på mellom 59 og 87 millioner kroner.

Flere av de øvrige tiltakene handler på ulike måter om å styrke barn og unges muligheter til å komme gjennom utdanningsløpet, eller på andre måter styrke sannsynligheten for senere arbeidslivstilknytning på lang sikt. Det rapporteres om effekt på indikatorer som har betydning for sannsynligheten for langsiktig arbeidslivstilknytning, men det er behov for mer kunnskap for å kunne beregne verdien av disse effektene.

Utvikling av velferdstjenester – nye løsninger utløser velferd

Den samfunnsøkonomiske betydning av de øvrige virksomhetene kan illustreres gjennom et knippe eksempler. **Asfalt** er en bedrift som har til hensikt å bedre levekårene for en utsatt gruppe gjennom å gi fotfeste og muligheter. Den nedre samfunnsøkonomiske verdien av virksomheten kan anslås som betalingsvillighet for produktet som selges, inkludert et ønske om å bedre situasjonen for deltagerne. Den samfunnsøkonomiske nytten av tiltaket er da minst så stor som de samlede salgsinntektene. I tillegg kommer verdien for den enkelte deltager (som trolig er den største verdien) og eksterne positive effekter i form av forventet lavere kriminalitet og økt trygghet i områdene der deltagerne oppholder seg. Reduserte helsekostnader for samfunnet og den enkelte, kan også være en positiv ekstern effekt.

Forandringsfabrikken er rettet mot systemendringer der det er et stort potensial for å utløse samfunnsøkonomiske gevinster. Kanskje ligger de største potensielle gevinstene for samfunnet nettopp i denne delen av Ferds portefølje? Den verdien har vi ikke klart å verdsette.

1. Innledning

Sosiale entreprenører oppstår både i privat, offentlig og frivillig sektor. En sosial entreprenør kan defineres som en som har en innovativ løsning på et sosialt problem og evner å iverksette løsninger. Det legges gjerne til grunn at motivasjonen for slik virksomhet i hovedsak ikke er profittdrive. Det er likevel ikke noe i veien for at bedrifter basert på sosialt entreprenørskap går med overskudd og gir profitt til eierne. Med en økende etterspørsel etter velferdstjenester som skal tilbys innenfor stadige strammere offentlige budsjetter, og en økende knapphet på arbeidskraft, er det et stort og økende behov for nye løsninger.

Sosialt entreprenørskap kan også betraktes som en form for entreprenørskap der virkemidler fra forretningsverdenen brukes for å bidra til å løse problemer som er knyttet til sosiale og samfunnsmessige forhold. Virkemidlene kan i mange sammenhenger sammenliknes med ordinære virkemidler og tiltak som brukes i en innovasjonsprosess for å utvikle nye løsninger eller forretningsområder. Forskjellen er at investeringer i sosialt entreprenørskap vil være motivert utfra et ønske om å bidra med løsninger på sosiale problemer, og dermed bidra med en verdiskaping som ikke i første rekke tilfaller investor. Det er likevel ikke noe i veien for at investor kan få en positiv økonomisk avkastning på investeringene.

Ferd sosiale entreprenører er et eget forretningsområde under Ferd-konsernet. Gjennom investeringer i sosialt entreprenørskap ønsker Ferd å vise at dette er god verdiskaping, samtidig som investeringene skal reflektere konsernets visjon om å skape varige verdier og sette tydelige spor. Porteføljebedriftene har barn og unge som målgruppe med fokus på forebygging og utvikling. Ferd bidrar med kompetanse, nettverk og noe finansiell støtte, med det formål å utløse gevinster for samfunnet som ellers ikke ville blitt realisert.

Formålet er å gjøre en forskjell – skape varige verdier og sette tydelige spor.

Det store spørsmålet er hvorvidt målet oppnås og hvor mye forskjellen betyr? Er investeringer i sosialt entreprenørskap god verdiskaping? Og hvordan kan denne verdiskapingen eventuelt måles og dokumenteres?

Vista Analyse har på oppdrag fra Ferd sosiale entreprenører vurdert den samfunnsøkonomisk effekten av tiltakene i Ferds portefølje for Sosialt entreprenørskap for 2012. Beregningene er på et grovt, overordnet nivå, der vi i første rekke har fokusert på verdien av "forskjellen" som er oppnådd. En fullstendig samfunnsøkonomisk analyse vil kreve en mer omfattende datatilgang og et større utredningsarbeid. På tross av svakheter ved overordnede anslag av typen som er gitt i denne rapporten, mener vi resultatene gir en god illustrasjon av verdiskaping som kan skapes gjennom investeringer i sosialt entreprenørskap.

1.1 Organisering av rapporten

Vi starter med en kort drøfting av noen av utfordringene som Ferds sosiale entreprenører retter seg mot. Gjennomgangen viser at det er godt faglig belegg for å hevde at det er behov for nye løsninger, innovasjon og entreprenørskap for å løse utfordringer innenfor vår velferdsmodell (kapittel 2). Deretter (kapittel 3) presenterer vi noen mulige innfallsvinkler for å kunne måle verdiskapingen Ferds sosiale entreprenører bidrar med. Det gis også en kort redegjørelse for vår tilnærming der vi har vurdert verdiskapingen i et samfunnsøkonomisk perspektiv. Kapitlet gir også et anslag over den samfunnsøkonomiske verdien av å flytte en ungdom fra et forventet liv utenfor arbeidslivet og over i ulike alternative livsløp med helt eller delvis arbeidslivstilknytning.

I kapittel 4 går vi konkret gjennom Ferds porteføljebedrifter der vi gir anslag over den samfunnsøkonomiske effekten av noen av bedriftene. Beregningene må sees på som en første tilnærming for å beregne verdien av sporene etter Ferds porteføljebedrifter innenfor sosialt entreprenørskap.

2. utfordringer i dagens velferdsmodell

2.1 Et velutviklet velferdssystem med utfordringer

Norge har et velutviklet velferdssystem, og et høyt velstandsnivå. Norge, i likhet med resten av Norden, har en samfunnsmodell som kjennetegnes av romslige og universelle ytelser med inntektssikring og fellesfinansiering av utdanning, helse og omsorg. Den nordiske velferdsmodellen bidrar til produktivtetsutvikling som gir økonomisk vekst og velferdsutvikling. utfordringen med modellen er at det stilles høye krav til arbeidsdeltaking, og høye kompetanse- og produktivitetskrav for å kunne delta i arbeidslivet. Når dette kombineres med sjenerøse velferdsordninger med inntektssikring for de som faller utenfor arbeidsmarkedet, byr den nordiske modellen også på noen utfordringer og dilemmaer.

2.2 Mange faller utenfor arbeidslivet

Det er om lag 311.000 mottakere av uførepensjon og 170.000 mottakere av arbeidsavklaringspenger i Norge. I tillegg kommer en andel sykemeldte. Til sammen står rundt 15 prosent av befolkningen i yrkesaktiv alder helt eller delvis utenfor arbeidsmarkedet på grunn av helseproblemer. De direkte utgiftene til livsoppholdsytelser for disse gruppene legger nå beslag på mer enn 5 prosent av landets samlede verdiskapning (Holden m.fl., 2012).

I følge Ellingsen (2012) er det flere og sammensatte årsaker til uførepensjonering, men det er vanlig å peke på demografi, helse, forhold på arbeidsmarkedet, økonomiske insentiver og endringer i regelverk. Et typisk "trygdeforløp" for en person som mottar uførepensjon har, i følge Ellingsen, ofte startet med en periode med mottak av sykepenger. Dersom en person ikke har kommet tilbake i jobb etter ett år, og sykepengerrettighetene er brukt opp, kan arbeidsavklaringspenger være aktuelt som livsoppholdsyttelse. Videre er det en del som ikke kommer tilbake til jobb, men som er arbeidsledige og/eller mottar økonomisk sosialhjelp i en periode før overgang til uførepensjon.

Flere ønsker å delta, men når ikke opp – behov for endring

En stor andel av de som står utenfor arbeidslivet ønsker å delta, men kan av ulike årsaker ha en nedsatt produktivitetsevne som gjør at de ikke når opp til arbeidslivets krav. Selv etter å ha vært på tiltak eller ulike former for kvalifiseringstiltak er det mange som opplever at de ikke mestrer kravene som stilles. Med dette som utgangspunkt argumenterer Holden m.fl. (2012) for en endret strategi i arbeidsmarkedet der virkemiddelbruken dreies fra de som ønsker arbeid (tilbudssiden) til de som trenger arbeid (etterspørselssiden). Konkret foreslås det at folk med redusert arbeidsevne skal tilbys en jobb de kan mestre istedenfor "bare" en kontantytelse. Formålet er å styrke bruken av arbeidskraft.

Det er en prisverdig ambisjon å hjelpe personer med nedsatt arbeidsevne å tilfredsstille arbeidsmarkedets krav. Men når dette av ulike grunner ikke framstår som realistisk,

bør vi tilpasse kravene i stedet – ikke parkere folk helt utenfor arbeidsmarkedet (Holden m.fl., 2012).

Flere av Ferds porteføljebedrifter er nyskapende i arbeidsmarkedet

En vridning i tråd med forslagene til Holden m.fl. (2012), vil kreve nytenking og innovative løsninger for å kunne se, og utnytte arbeidsevnen til de som i dag faller utenfor. Flere av bedriftene som støttes av Ferds program er nettopp rettet mot tiltak der folk som av ulike årsaker har redusert arbeidsevne tilbys arbeid de kan mestre, i stedet for bare å motta en kontantytelse. Enkelte av tiltakene er også rettet mot opplæring og utdanning der oppleggene er tilpasset spesifikke målgrupper for å øke deres muligheter i arbeidsmarkedet – samtidig som bedrifter som søker arbeidskraft får hjelp til å ta i bruk arbeidsevnen til grupper som ellers kunne falt utenfor.

2.3 Mange årsaker til utenforskap blant ungdom

Vista Analyse (Rasmussen m.fl, 2009) viser at det kan være mange årsaker som kan føre til at ungdom marginaliseres for deretter å falle ut av arbeidsmarkedet. Noen faller ut av utdanningsløpet, delvis som følge av dårlige valg i ungdomstiden. Andre mistrives, eller møter motgang gjennom skoleløpet, mens atter andre vokser opp i miljøer som ikke evner å gi den støtte som skal til for å fullføre et utdanningsløp eller etablere normale sosiale relasjoner. Mobbing og manglende tilegning av grunnleggende basiskunnskaper inngår blant flere årsaker til frafall i skolen.

Flere studier viser til endringer i arbeidsmarkedet og arbeidslivet som en av flere sammensatte forklaringer til marginalisering og utenforskap blant unge. Arbeidsmarkedet krever stadig mer kompetanse. Bortfallet av behovet for ufaglært arbeidskraft stiller større krav til arbeidssøkere. En undersøkelse fra Agderforskning (Jensen m.fl, 2009) tyder på at fylkene som er flinkest til å tilby ufaglærte jobber og sysselsette unge menn som ellers står i faresonen for å stå uten jobb, også er de med lavest andel unge uføre. Raaum m.fl (2005) viser at manglende ferdigheter og selvforsterkende negative erfaringer fra perioder uten jobb og skoleplass, er klare risikofaktorer for senere arbeidslivstilknytning.

Når dette sees i sammenheng med funn fra litteraturen som viser at ungdom tenderer til å være kortsiktige i sine beslutninger, og også i stor grad har en inkonsistent tidsavveining, tilsier funnene at det kan være grunn til en kraftigere, tidligere og mer effektiv intervensjon for å "hjelp" ungdommen til å ta "riktigere" langsiktige valg. Raaum m.fl (2005) viser at risikoen for varig marginalisering øker dramatisk med mer enn ett år utenfor skole eller arbeid i ungdomsårene. Når dette sees i sammenheng med utvalgsundersøkelser som viser at ungdom ofte opplever manglende angremuligheter for utmelding i ungdomsårene, styrkes denne vurderingen.

Behov for et bredt spekter med løsninger, innsats og kreativitet

Når årsakene til at ungdom faller utenfor er mange og sammensatte, kreves det også et bredt spekter av tiltak for å få ungdom som faller ut, over i et annet spor der samfunnsdeltagelse og arbeidslivstilknytning er målet. Flere av bedriftene i Ferds portefølje innen sosialt entreprenørskap er nettopp rettet mot gruppen unge som på

en eller annen måte har havnet utenfor, eller er i ferd med å falle ut. Flere av bedriftene griper fatt i ungdom som faller ut av utdanningsløpet. Flere av bedriftene retter seg også mot ungdom som har vært på andre tiltak, men som av ulike årsaker har falt ut av de tiltakene de har møtt. Det unike med flere av bedriftene er en konkret målretting der ungdommen følges tett og samtidig gis muligheter som de selv opplever som meningsfulle. Fleksibilitet i oppleggene og muligheter til å spisse tiltakene til den enkeltes behov, kombinert med entusiasme og et sosialt engasjement, kjennetegner flere av bedriftene.

Blant porteføljebedriftene finner vi også bedrifter som retter seg direkte mot kunnskaps- og kompetanseutvikling for ungdom, noe som på sikt kan påvirke utdanningsvalg og kompetanse til nytte for individet selv og samfunnet. Mens andre igjen er rettet mot tidlige læringstiltak for at flere barn og unge skal få muligheten til å få med seg grunnleggende basiskunnskap gjennom skoleløpet.

Til sammen retter Ferds porteføljebedrifter for sosialt entreprenørskap seg mot en rekke utfordringer i samfunnet der det er avdekket behov for nye løsninger, og et stor behov for en større målretting mot enkeltindivider og grupper som av ulike årsaker havner på siden av det den norske velferdsmodellen fanger opp.

3. Hvordan måle om investeringene lønner seg?

Hva er avkastningen av å investere i sosialt entreprenørskap? Og hvem får i tilfelle gevinstene?

For å besvare disse spørsmålene må vi først avklare hva som skal måles og hvordan avkastningen på en investering i sosialt entreprenørskap kan måles. Økt livskvalitet, verdighet, glede og inkludering er verdier som er vanskelige å måle gjennom etterprøvbare og anerkjente metoder. Bedre helse, rusfrihet for en tidligere rusmisbruker, verdien av redusert kriminalitet, er eksempler på verdier som kan måles indirekte gjennom besparelser i helsebudsjetter, politi og kriminalomsorg. Disse kostnadene er neppe dekkende for verdiene som oppnås, og gir derfor på langt nær et fullstendig bilde av gevinstene.

Ulike indikatorer for lykke og livskvalitet finnes, men er vanskelige å bruke som grunnlag for verdimåling. Betalingsvillighet for å oppnå velferdsforbedringer eller økt livskvalitet for enkeltgrupper, vil kunne gi noen svar. Dette kan eventuelt kombineres med effektmålinger som viser antallet som berøres av et tiltak, kombinert med en beskrivelse av hvilke effekter som observeres i målgruppen. Denne type målinger er mulige, men ressurskrevende å gjennomføre.

Produktivitetsgevinster i samfunnet målt gjennom høyere økonomisk verdiskaping er enklere å måle, men dekker heller ikke alle verdier. Besparelser over offentlige budsjetter er et annet mål. Det viktige med all måling er at premisene klargjøres og at både kostnadene og gevinstene ved et tiltak tas med – og at det som måles og summeres kommer på en mest mulig enhetlig form.

I denne rapporten har vi vurdert investeringer i sosialt entreprenørskap fra et samfunnsøkonomisk perspektiv. Vi har rettet oss mot produktivitetsgevinster på kort og lang sikt. I tillegg har vi forsøkt å identifisere andre effekter som kan verdsettes, men som det ikke har vært rom for å verdsette innenfor dette prosjektet. Dette behandles som ikke-kvantifiserte effekter.

3.1 Nærmere om samfunnsøkonomi og offentlige budsjetter

I en samfunnsøkonomisk analyse må det skilles mellom offentlige budsjetter og samfunnsøkonomi. Trygdeutgifter og andre offentlige stønader er ikke samfunnsøkonomiske kostnader, men overføringer av penger fra skattebetalere til trygdemottakerne. For å kunne utbetale trygde må det kreves inn skatter. Skatter kan påvirke individer og bedrifter slik at mindre blir produsert i samfunnet. Det er dette produksjonstapet som er den samfunnsøkonomiske kostnaden knyttet til trygdeutbetalinger og offentlige stønader.

Ressursbruk, typisk arbeidskraft og kapital, er en samfunnsøkonomisk kostnad enten den foregår i privat eller offentlig sektor. Dersom et tiltak er finansiert gjennom offentlige budsjetter, belastes kostnadene ved ressursbruken en skattekostnad i tillegg

til kostnaden ved selve ressursbruken. Verdiskapingen som utløses, er en samfunnsøkonomisk gevinst.

3.2 Hva er verdien av det som ikke kan måles?

Ikke alle effektene som er identifisert lar seg beregne i kroner. For å vurdere om tiltak med mange effekter som er vanskelig å verdsette er lønnsomme, har vi sett på ressursbruken knyttet til tiltaket og vurdert hva effekten *minst* må være verdt for at tiltaket skal gi en netto samfunnsøkonomisk gevinst.

Andre effekter er vurdert i forhold normer og generelle velferds mål i samfunnet. Eksempelvis har det i den norske boligpolitikken vært et uttalt mål å eie egen bolig fordi dette gir stabile og trygge boforhold, og grunnlag for velstandsutvikling (Herud og Naper, 2012). Tiltak som bidrar til å øke sannsynligheten for skaffe seg egen bolig kan med dette utgangspunkt betraktes som en velferdsgevinst.

Det er også kjent at dårlig råd kan medføre ekskludering fra ulike sosial arenaer. Personer som har økonomiske vanskeligheter, rapporterer oftere at de ikke har råd til å gå ut og spise og drikke med venner eller familie eller råd til å delta i fritidsaktiviteter. Dårlig økonomi kan også redusere muligheten til å vedlikeholde sosiale kontakter (Normann, 2011). Dette gir en nær sammenheng mellom helse, arbeid og sosial kontakt som til sammen har stor betydning for den enkeltes livskvalitet. En arbeidsinntekt og et sted å gå til som krever at du møter, gir også en struktur i hverdagen som gir fritid, og muligheter til å delta på flere sosiale arenaer.

3.3 Innsats i dag – gevinst i fremtiden – hvordan beregne?

Veldig mange av tiltakene i Ferds portefølje for sosialt entreprenørskap er langsiktige investeringer der avkastningen vil komme i form av et bedre liv og arbeidsevne som gir årlige gevinster de neste 20 til 40 årene, mens kostnadene for å utløse gevinstene kommer i dag, eller i løpet av de nærmeste 2 til 5 årene. Det å satse på en ungdom som krever ulike former for oppfølging, psykiatrisk behandling, opplæring, trening i å stå opp om morgenen, kan kreve en stor ressursinnsats over år før gevinstene kan høstes i form av arbeidslivstilknytning, eller andre former for "mestring av eget liv". Verdien av innsats i dag, må vurderes med utgangspunkt i en forventet fremtidig gevinst.

De fremtidige gevinstene i form av økt produksjon eller kostnadsbesparelser kan ikke summeres direkte. Grunnen er at en krone «i dag» er mer verdt for en person enn en krone «i morgen». Dette vil gjelde også for hele samfunnet. Det betyr at vi må gjøre fremtidige kostnader og gevinster sammenliknbare, noe som innebærer at gevinster som kommer langt frem i tid vil telle mindre i det samfunnsøkonomiske regnestykket i 2012 enn kostnader som kommer i dag eller i nær framtid. Vi må derfor neddiskontere de fremtidige kostnadene og gevinstene. I beregningene har vi brukt diskonteringsrenten Hagen-utvalget (NOU 2012:16) anbefaler for normalprosjekt i en samfunnsøkonomisk analyse og beregnet nåverdier av økningen i humankapitalen (arbeidskraft og kunnskapskapital) som følge av tiltakene.

3.4 Hvordan beregne forskjellen og sporene som settes?

Sist men ikke minst, må effekten som verdsettes måles i forhold til et tilfelle der Ferds porteføljebedrifter innen sosialt entreprenørskap ikke hadde eksistert. Det er differansen mellom det som uansett hadde vært oppnådd (av seg selv eller gjennom ordinære offentlige tiltak), og gevinstene som utløses gjennom Ferds porteføljebedrifter, som representerer forskjellen Ferd er opptatt av.

I våre beregninger har vi i denne omgang kun forsøkt å anslå verdien av økt produksjonsinnsats som følge av at flere deltar i arbeidslivet, reduserte skattekostnader som følge av færre på trygd og med behov for andre sosiale ytelser, samt besparelser over offentlige budsjetter. Dette kan vi kalle de direkte effektene. Beregningene er gjort på et overordnet nivå, basert på generelle forutsetninger. Ved å følge de enkelte entreprenørskapene over tid, og følge utviklingen for de som har tatt del i noen av prosjektene, vil det kunne etableres data som kan beregne flere effekter med et betydelig større presisjonsnivå enn vi har hatt mulighet til i denne studien.

I tillegg vil det kunne være ulike eksterne effekter knyttet til blant annet læringseffekter og kompetanseutvikling som kan komme andre bedrifter, så vel som offentlig sektor til gode.

Noe av formålet bak en rekke sosiale entreprenørskap er å skape endring gjennom nye løsninger. Dersom noen av bedriftene lykkes med nye løsninger som kan bidra til en bedre ressursutnyttelse, eller bedre effekt av innsatsen innenfor sosialektoren, kan dette bidra til utvikling i både i privat og offentlig sektor. Private bedrifter kan gjennom eksempler og kunnskap lære hvordan de med litt tilrettelegging kan få glede av (rest)arbeidsevnen til grupper som i dag står utenfor. Offentlig sektor kan også få en potensiell læringseffekt dersom bedrifter utviklet fra et bottom-up perspektiv finner løsninger som kan bidra til større effekt av den ressursinnsatsen som i dag brukes for gi inntektssikring, og inkludere flest mulig inn i velferdsmodellen.

Når nye løsninger er en del av formålet med entreprenørskap burde vi derfor forsøkt å verdsette både innovasjons- og spredningseffekten av entreprenørskapene. Dette har ikke vært mulig innenfor dette prosjektets rammer. Kanskje er det nettopp som følge av innovasjon og spredning de viktigste og største sporene fra Ferds sosiale entreprenørskap settes.

3.5 Gevinster ved å flytte en ungdom ut av utenforskap

Flere av porteføljebedriftene har tiltak rettet mot personer som av ulike grunner står utenfor arbeidslivet eller har falt ut av utdanningsløpet. Resultatet av tiltakene er arbeidslivstilknytning for personer som ellers ville stått utenfor arbeidslivet – noe som igjen gir et direkte produksjonsbidrag i samfunnsøkonomisk forstand. Arbeidslivstilknytning gir også lønn, og dermed mindre behov for ytelser over offentlige budsjetter. I tillegg kommer en rekke velferdseffekter, der økt livskvalitet for individene selv trolig er den største gevinsten.

Hva er så samfunnets gevinster ved å flytte en ungdom fra varig utenforskap og over i et annet livsløp med deltagelse i arbeidslivet? For å kunne svare eksakt på denne type

spørsmål måtte vi kjent livsløpet til de aktuelle individene dersom de sto utenfor arbeidslivet, inkludert kunnskap om hvilke offentlige ytelser (stønader, sosial støtte, og andre offentlige ytelser) de ville mottatt, boligsituasjon, helsetilstand mv. I tillegg måtte vi visst hvilken type arbeid, stillingsandel, sykefravær, antall år i arbeid, lønn, arbeidskraftkostnader og stønadsbehov individene vil få i sitt alternative livsløp med arbeidslivstilknytning. Denne kunnskapen har vi ikke. Vi har i stedet konstruert noen alternative livsløp med arbeidslivstilknytning som bygger på stiliserte forutsetninger om den enkeltes produksjonsbidrag, samt bruk av offentlige ytelser dersom de ikke hadde kommet i arbeid. Beregningene bygger på grunnforutsetningene som er vist i vedlegg 1.

Basert på grunnforutsetningene har vi beregnet den samfunnsøkonomiske gevinsten av å flytte 1 ungdom fra et livsløp utenfor arbeidslivet til følgende alternativer livsløp:

- En arbeidskarriere på 35 år¹ med en produktivitet tilsvarende gjennomsnittslønn og gjennomsnittlig sykefravær i 2011, hensyntatt en forventet produktivitetsvekst på 2 % per år
- En arbeidskarriere på 20 år i 50 % stilling (ellers samme forutsetninger som over)
- En arbeidskarriere på 10 år i 80% stilling (ellers samme forutsetning som over)

Vi har også gjort noen anslag over besparelser over offentlige budsjetter knyttet til trygd og andre sosiale stønader i de samme alternativene. Merk at det i tabellen skilles mellom samfunnsøkonomisk gevinst og besparelser over offentlige budsjetter. En trygdeytelse er som nevnt, en overføring, og ikke en samfunnsøkonomisk kostnad. Derimot er det beregnet skattefinansieringskostnader på stønader (trygd og andre overføringer) i det samfunnsøkonomiske regnskapet.

I beregningene av nåverdi har vi benyttet en kalkulasjonsrente på 4% i hovedberegningene. Det er også gjort beregninger med en kalkulasjonsrente på 2 %.

¹ I følge Haga og Lien (NAV: Arbeid og velferd 2/2012) kunne en 15-åring i 2011 forvente en yrkeskarriere tilsvarende 30,8 årsverk. Indikatoren har gått ned hvert år siden 2008 som følge av finanskrisen. Kategorien kan inkludere en lengre yrkeskarriere som summerer seg til 35 årsverk, men der det i perioder arbeides deltid, eller inkluderer perioder uten arbeid. Midlertidig arbeidsledighet, skifte mellom arbeid, permisjoner i forbindelse med omsorgsoppgaver (barn), eller andre avbrudd er da inkludert. Vi har valgt å legge oss på et forsiktig estimat for forventet yrkeskarriere for de som kommer i arbeid. Begrunnelsen er at begge kjønn er inkludert, et mer omskiftelig arbeidsliv øker sannsynligheten for hyppigere jobbskifte med kortere eller lengre opphold mellom to jobber, behov for etterutdanning, omskolering, etc.

Tabell 3-1 Beregnet gevinst av å flytte en ungdom inn i en arbeidskarriere

Beregnet gevinst i MNOK av å flytte en ungdom	Fra utenfor til 35 år i arbeid	Fra utenfor til 20 år i 50% stilling	Fra utenfor til 10 års arbeid 80% stilling
Produksjonsøkning per ungdom i 2012, MNOK	0,40	0,20	10,80
Samfunnsøkonomisk gevinst 2012, MNOK	0,46	0,23	3,67
Nåverdi Samfunnsøkonomisk gevinst 35 år, MNOK	10,8	3,7	3,2
Besparelse offentlige budsjetter 2012. MNOK	0,3	0,13	0,20
Nåverdi besparelse offentlige beregnet over 35 år, MNOK	6,3	2,0	1,8

I følge beregningene er verdien av å løfte en ungdom fra et forventet livsløp utenfor arbeidslivet til et livsløp med en arbeidskarriere på 35 år på i underkant av 11 millioner kroner (nåverdi, samfunnsøkonomisk verdi). Vi har også beregnet verdien av å gå over fra et forventet livsløp helt utenfor arbeid, til et livsløp med delvis arbeidstilknytning i noen år. For mange av de unge som i dag står utenfor, kan dette være mer realistisk enn å komme inn i et livsløp med full arbeidslivstilknytning i 35 år. Som vi ser av tabellen over er verdien av å gå fra utenforskap til 50% gjennomsnittlig arbeidsinnsats i 20 år på om lag 3,7 millioner kroner, mens 80% arbeidsinnsats i 10 år har en samfunnsøkonomisk verdi på over 3 millioner kroner.

De direkte besparelsene over offentlige budsjetter er lavere, men vi ser av tabellen at nåverdien av besparelsen over offentlige budsjetter også summerer seg opp til betydelige beløp. I beregningene har vi gjort moderate anslag over de offentlige kostnadene for de som står utenfor. For mange i denne gruppen vil det være behov større ytelser i form av bostøtte, økte helseutgifter, ulike former for tiltakskostnader, enn det vi har beregnet.

Det er også gjort beregninger med en kalkulasjonsrente på 2%. Den samfunnsøkonomiske gevinsten øker da fra 10,8 millioner til 14,9 millioner i alternativet der en ungdom flyttes fra et livsløp utenfor arbeid, til et livsløp med en arbeidskarriere med fulltidsarbeid i 35 år. I beregningene i tabellen over er kostnadene til tiltak eller annen ressursbruk for å få målgruppen over i en arbeidskarriere ikke tatt med. For å finne nettogevinsten av ulike tiltak, må kostnadene (ressursbruken) ved tiltakene medregnes.

Anslagene er usikre, men gir likevel en rimelig god illustrasjon av samfunnets gevinster av å flytte ungdom som av ulike årsaker har havnet i et livsløp som gjør at de står utenfor arbeid over i et livsløp med arbeidsdeltagelse. Kostnadene over offentlige budsjetter vil variere mellom individene, og kan også variere mellom geografiske områder, kommuner og fylker.

I tillegg til verdier som til en viss grad kan verdsettes, er det en rekke positive velferdseffekter som henger nært sammen med arbeidslivstilknytning. Blant annet økt

sosial kontakt, selvstendighet og helse. Noen er listet opp i tabellen under. Tabellen dekker på langt nær alle effekter. Undersøkelser blant målgruppene der individene følges over tid kombinert med analyser som har til hensikt å avdekke sammenhenger og effekter av ulike tiltak er nødvendig for å kunne konkretisere resultatene ytterligere.

Tabell 3-2 Ikke-prissatte gevinster av arbeidslivstilknytning

Ikke prissatte gevinster - velferdseffekter	
Egen bolig	Inntekt øker muligheten og sannsynligheten for egen bolig.
Økt sosial kontaktflate	Arbeidslivstilknytning gir større kontaktflate, også på fritiden
Selvrespekt	Deltagelse i arbeidslivet og på flere sosiale arenaer øker selvrespekten. For de som ufrivillig har havnet på utsiden av arbeidslivet kan det ha en verdi i seg selv å få lov til å bidra. Anerkjennelse fra kolleger og arbeidsgiver er positivt for livskvaliteten.
Helse	Trivsel og samfunnsdeltagelse reduserer risikoen for psykiske og fysiske helseproblemer. Dette øker velferden for den enkelte, men kan i tillegg gi besparelser i helsebudsjettene

3.5.1 Andre beregninger

I rapporten Samfunnsøkonomiske konsekvenser av marginalisering blant ungdom (Rasmussen m.fl, 2009) er det gjort beregninger av den samfunnsøkonomiske gevinsten av å sette inn nye tiltak som reduserer antall marginaliserte ungdom som ender utenfor arbeidslivet med 100 personer. Dette ble beregnet til å gi en nåverdi på omkring 1,1,mrd (2008-)kroner beregnet over 42 år.

Dette tilsvarer en gevinst på rundt 40 millioner i året for hvert år disse ungdommene er i arbeid. Det gjøres også beregninger som viser at det kan være store gevinster ved å flytte ungdom som har en forventet livsløp helt utenfor arbeidslivet (og med lav deltagelse på andre sosiale arenaer) og over i et litt mer vellykket livsløp der de går litt ut og inn av arbeidslivet, men likevel mestrer sine egne liv. Rapporten skisserer også et metodeopplegg som viser hvordan man ved hjelp av paneldata kan gjøre mer presise beregninger over den samfunnsøkonomiske gevinsten av å endre sannsynligheten for å komme over i andre livsløp.

4. Arbeid, kompetanse og tilrettelegging

4.1 Innledning

Ferds portefølje innenfor sosialt entreprenørskap har flere bedrifter som retter seg mot tiltak som kan gi direkte produksjonsgevinster på kort, og/eller lang sikt dersom de lykkes. Vi har delt denne kategorien bedrifter inn i to hovedkategorier:

- 1) Bedrifter som er direkte rettet mot arbeidsmarkedet og som har tiltak både mot bedrifter som har bruk for arbeidskraft, og personer som har falt ut av arbeidsmarkedet eller utdanningsløpet. Vi har kalt kategorien Sosialt entreprenørskap – *koblinger i arbeidsmarkedet*.
- 2) Bedrifter som er rettet mot kompetansebygging der de enten gjennom tidlig innsats eller spesifikke tiltak i skolen forbedrer målgruppens muligheter til å komme gjennom et utdanningsløp. Dersom sannsynligheten for at færre faller ut av utdanningsløpet reduseres, økes sannsynligheten for at en større andel av hvert årskull kommer i arbeid senere i livet. Kategorien inneholder også bedrifter som arbeider med kompetanse- og motivasjonsfremmende tiltak der formålet er å bidra til at målgruppen motiveres til å strekke seg litt lenger enn den ellers ville gjort. Vi har kalt denne kategorien Sosialt entreprenørskap for *kompetanse og langsiktige produktivitetsforbedringer*.

4.2 Sosialt entreprenørskap – koblinger i arbeidsmarkedet

Blant Ferds porteføljebedrifter er to; Unicus og Pøbelprosjektet som med hvert sitt utgangspunkt retter seg mot koblinger i arbeidsmarkedet, der både tilbuds- og etterspørselssiden berøres direkte av tiltakene. Begge porteføljebedriftene gir eksempler på tiltak i tråd med det blant annet Holden m.fl (2012) foreslår som en ny aktiviseringsstrategi.

Bedriftene er svært forskjellige, og har forskjellige målgrupper og også vidt forskjellige markeder hvor de selger sine tjenester. Vi har også plassert "Kjør for livet" i denne kategorien. "Kjør for livet" retter seg mot ungdommer som har falt ut av skolen eller som på andre måter har kommet inn i livsløp som peker mot et liv utenfor arbeidsmarkedet. Bedriften er rettet mot ungdommen for å få dem over i et annet livsløp og dermed øke deres sannsynlighet for senere arbeidslivstilknytning.

4.2.1 Unicus¹

Unicus retter seg spesifikt mot en gruppe med begrensede muligheter på arbeidsmarkedet som følge av medfødte egenskaper (Aspergers syndrom). I følge

¹ Informasjon om Unicus er i all hovedsak hentet fra hjemmesiden; <http://www.unicus1.com>

statistikken står mellom 85 og 90 prosent av alle med Aspergers syndrom og andre diagnoser innenfor den lette delen av autismespekteret utenfor arbeidslivet¹.

Økte krav til sosiale ferdigheter og selvstendig organisering av arbeidsdagen fører til at flere faller ut av arbeidslivet. I følge NAV får mange med autismespekterforstyrrelser tilleggsvansker, særlig angst og depresjon i ungdomstiden, og kommer av den grunn ikke videre i utdanning eller arbeid. NAV viser videre til at god tilrettelegging i overgangen til videre utdanning eller arbeid i mange tilfeller kan snu eller forebygge en slik negativ utvikling.

Unicus fokuserer på autisms positive særtrekk. Dette gjøres gjennom å koble sammen unike egenskaper som mange personer med Asperger har, med næringslivets etterspørsel etter kvalitative tjenester. Unicus leverer tjenester som krever logikk, analyse og detaljorientering. Dette er egenskaper som enkelte personer med Asperger syndrom har særlig stor kompetanse innenfor. Tjenestene som tilbys spenner fra programvaretesting og kvalitetssikring av programvare, til feilsøking, systemtesting, regresjonstesting mv. Datavask, migrering av data, manuelt eller automatisk og datavalidering er andre tjenester som tilbys.

Koblingen gjør det mulig å bruke de ansattes sterke sider, interesser og kompetanse til å fylle udekkede behov innen samfunn og næringsliv på markedsmessige vilkår.

Unicus drives på forretningsmessige vilkår og har som mål å skape både sosial og økonomisk avkastning på egenkapitalen, til gagn for aksjonærene, samfunnet, og ikke minst de ansatte, som kan ha vanskelig for å komme inn i det ordinære arbeidsmarkedet.

Utfordringer

NAV viser i sitt veiledningshefte for arbeidssøkere med Asperger syndrom til noen typiske sosiale og organisatoriske vansker som er karakteristiske for personer med Asperger syndrom. Vanskene opptrer i varierende grad fra person til person, og kan også være situasjonsbetinget. NAV lister opp følgende vansker:

- Sårbarhet for stress, for eksempel ved mange muntlige beskjeder og kaotiske situasjoner
- Vansker med sosiale vurderinger og avveininger. Sosial opptreden kan bli klossete
- Vansker med å oppfatte og tolke sosiale normer og regler, sosiale hendelser, situasjoner og sammenhenger
- Vansker med å oppfatte og tolke nonverbal kommunikasjon for eksempel oppfatte andres/egne emosjoner, andres interesse/ tanker/ideer/intensjoner

¹ (<http://www.ferd.no/lang/no/show.do?page=240;569&articleid=225>)

- Filtreringsproblemer som innebærer feil eller skjevt fokus og vansker med å skille viktig fra uviktig. Det kan oppstå vansker med å fatte hovedlinjer og helhet. Noen kan bære preg av rigiditet og sliter med svart-hvitt-tenkning og fastlåste forestillinger
- Mange har vansker med å planlegge og å tenke seg handlingsalternativ når det ikke går som planlagt eller forventet.

I følge NAVs veileder kreves det et samarbeid mellom psykiatrien, kommunale instanser og NAV for å lykkes med å etablere et arbeidstilbud for en person med alvorlige tilleggslidelser som Asperger syndrom. Videre vises det til at bistanden må være sterkt individualisert med vekt på tilrettelegging, og at dette som regel er en forutsetning for yrkesdeltagelse.

Arbeidstilpassing og tilrettelegging på næringslivets premisser

Unicus har en tydelig sosial profil. Prosjektet kan også betraktes som et innovasjonsprosjekt der en idé skal kommersialiseres i lite kjent terreng. Selskapet mottar ikke offentlig støtte. Ferd Sosiale Entreprenører bidrar med 1,2 millioner over tre år, og stiller i tillegg med kompetanse og menneskelige ressurser. Gjennom Ferd's engasjement sikres både forretningsmessig og strategisk kompetanse.

Arbeidstakerne får nødvendig tilrettelegging og veiledning som gjør at deres positive egenskaper blir brukt. Dette betyr at de også får hjelp til praktisk og organisatorisk tilrettelegging på arbeidsplassen, og til å organisere seg utenfor arbeidslivet slik at de mestrer kravene som følger med arbeidsplassen. Med tilpasning og veiledning av hver enkelt arbeidstager, får hver enkelt arbeidstaker og samfunnet for øvrig, nytte av de egenskapene denne gruppe ansatte har. Ressursbruken knyttet til hver enkelt fagpersoner vil normalt være større enn for tilsvarende fagpersoner uten Asperger. Spisskompetansen denne gruppen har innenfor områder som krever høy presisjon og består av repetitive oppgaver kan likevel i mange tilfeller forsvare en større ressursbruk på støtteapparatet rundt. Når bedriften drives på forretningsmessige premisser oppleves oppgavene som meningsfulle for arbeidstakerne, samtidig som arbeidsgiver søker å optimalisere rundt den enkelte arbeidstaker slik at den samlede verdiskapningen blir størst mulig.

Den samfunnsøkonomiske verdien av Unicus

Unicus går med driftsoverskudd og gir avkastning til ansatte og eiere.

I et sosialt og samfunnsøkonomisk perspektiv er det interessant å vurdere verdien av å tilrettelegge arbeidsplasser for mennesker med spesielle egenskaper, men med et smalere mulighetsrom på arbeidsmarkedet enn en gjennomsnittlig arbeidstaker. Arbeidstakerne i denne kategorien vil ofte trenge at det brukes litt mer ressurser på tilrettelegging og oppfølging enn det en gjennomsnittlig arbeidstaker trenger. Dette gir isolert sett litt lavere produktivitet sammenliknet med en arbeidstaker som kunne gjort tilsvarende oppgaver, men med mindre oppfølging. I Unicus sitt tilfelle brukes imidlertid egenskapene ved Aspergers syndrom positivt til å styrke det IT-faglige arbeidet. Selskapet mener derfor at de leverer bedre faglige tjenester nettopp på

grunn av sine spesielle arbeidstakere. Dersom dette er tilfelle kan en større ressursinnsats på andre støttetjenester forsvares, uten at bedriftene som helhet nødvendigvis får en lavere produktivitet enn tilsvarende bedrifter basert på arbeidskraft som ikke har de samme egenskapene.

I en bedriftsøkonomisk sammenheng vil kostnadene med større ressursinnsats knyttet til tilrettelegging og veiledning kunne forsvares så lenge tjenestene som leveres totalt sett går med overskudd.

I en samfunnsøkonomisk sammenheng har det en verdi i seg selv å få flere i produktivt arbeid. Dette gjelder særlig i en situasjon der det er knapphet på arbeidskraft. Ved at personer med Asperger syndrom deltar i arbeidslivet og utfører oppgaver samfunnet har bruk for, bidrar de med verdiskaping. Unicus gir også 20 % av selskapets driftsresultat til uavhengige profesjonelle organisasjoner som bidrar positivt til livskvaliteten til autister som ikke er funksjonsdyktige nok til å kunne jobbe i Unicus eller lignende virksomhet.

Arbeid gir lønnsinntekt i stedet for trygd eller andre former for inntektssikring som kreves for å kunne holde en minimums levestander. Erfaringene fra Unicus viser også at arbeidstrening og trening i å strukturere hverdagen, møte til avtalte tidspunkt, økonomiplanlegging mv., har en positiv effekt for livskvaliteten i form av mindre depresjoner, flere venner og dermed også høyere livskvalitet. Noen av Unicus-konsulentene har også skaffet seg egen bolig etter de kom i arbeid.

Hva er den samfunnsøkonomiske effekten?

En av utfordringene ved å beregne den samfunnsøkonomiske effekten av Unicus er å fastsette situasjonen uten Unicus sitt engasjement for å kople spesielle egenskaper hos en gruppe som står svakt i arbeidsmarkedet med næringslivets etterspørsel etter oppgaver som denne gruppen kan utføre.

Dette har vi løst gjennom forutsetninger som er begrunnet i tilgjengelig kunnskap og statistikk. Forutsetningene inkluderer anslag over hvor mange av Unicus-konsulentene som uansett ville vært i arbeid og dermed hvor mange som har kommet i arbeid som følge av Unicus (referansebanen). Det er også gjort forutsetninger om den samlede støtten (trygd og andre støtteordninger) Unicus-konsulentene ville mottatt dersom de ikke hadde vært i arbeid. Det er videre gjort sjablongmessige forutsetninger om produksjonsverdien for Unicus-konsulentene der det er gjort et fratrekk for ressursinnsatsen (arbeidskraft) som kreves for å få nytte av konsulentens arbeidsevne. Siden det er gjort sjablongmessig, vil det være beheftet med stor usikkerhet. Vi mener likevel at anslagene gir et rimelig godt bilde av den samfunnsøkonomiske verdien av å lykkes med tiltak der arbeidsevnen til personer som står utenfor arbeidslivet kobles til oppgaver det er etterspørsel etter. Den største usikkerheten i beregningene er knyttet til referansebanen – dvs hva som har skjedd med Unicus-konsulentene uten engasjementet til Ferd.

Beregningene bygger på følgende forutsetninger:

Tabell 4-1 Beregningsforutsetninger Unicus

Variabel	Alle i arbeid som følge av Unicus	70% i arbeid som følge av Unicus
Andel av målgruppen som har kommet i arbeid som følge av Unicus	Forutsatt 100 prosent Statistikk fra Storbritannia viser at 85 - 90 prosent i målgruppen står utenfor arbeidslivet. De ansatte i Unicus stod i utgangspunktet utenfor arbeidslivet. NAV har begrenset kapasitet til å tilrettelegge arbeidsplasser for denne gruppen. Det er derfor rimelig å anta at Unicus kommer i tillegg til andre tiltak, og at alle hadde stått utenfor arbeidslivet uten Unicus.	Forutsatt 70 prosent Unicus gir svært individuell tilpasning, og støtte til sine arbeidstakere som går langt utover det som tilbys i det ordinære arbeidslivet. Mangel på tilrettelagte arbeidsplasser og ressurser til å følge opp arbeidstakere er en begrensende faktor som gjør at at maksimalt 30 prosent av Unicus-ansatte ville vært i ordinært arbeid. 70 prosent vurderes derfor som et absolutt nedre anslag
Gjennomsnittlig stillingsandel for Unicus-konsulentene	80 %	80 %
Antall Unicus-konsulenter	11 (observert verdi i 2012)	11 (observert verdi i 2012)
Merressursbruk til coaching, tilrettelegging av arbeidsplass, særskilte støttefunksjoner som følge av konsulentenes egenskaper	1,5 årsverk	1,5 årsverk
Trygd og andre offentlige ytelser, gjennomsnitt per Unicus-ansatt i referansebanen (uten Unicus)	Kr 202 895 i 2012, forutsatt en reallønnsvekst på 2 % per år som også er forutsatt for trygdeytelser. Bostøtte mv er inkludert og forutsatt for 20% av utvalget.	
Gjennomsnittlig produksjonsverdi for heltidsansatte, justert for sykefravær*	364 306 i 2012, reallønnsvekst på 2 % per år	

* Inngangsdata hentet fra ssb

Resultatene av beregningene er basert på forutsetningene i tabellen over, og grunnforutsetningene i vedlegg 1.

Med forutsetningene i Tabell 4-1 finner vi at den samfunnsøkonomiske merverdien Unicus skaper gjennom sosialt entreprenørskap kan verdsettes til 3,4 millioner kroner i 2012 dersom alle kommer i arbeid som følge av Unicus. Dersom vi antar at 30 prosent av konsulentene uansett hadde vært i arbeid, reduseres verdien til 2,3 millioner kroner. Forutsetningen om 70 prosent i arbeid som følge av Unicus kan virke som et høyt til å være et nedre anslag for effekt. Våre undersøkelser tyder på at det er et udekket behov for arbeidsplasser til denne målgruppen i Osloområdet. Med

utgangspunkt i tilgjengelig kunnskap om status og arbeidsmarkedssituasjonen for denne gruppen, mener vi derfor at 70 prosent er et rimelig anslag på en nedre grense i dagens arbeidsmarked.

Dersom samtlige av de ansatte forblir i arbeidslivet i 35 år som følge av Unicus, så gir dette en nåverdi på i underkant av 87 millioner kroner (4 % kalkulasjonsrente). Et viktig poeng i denne sammenheng er at opplæringen og arbeidstreningen som gis gjennom Unicus også kan ha en verdi for andre bedrifter på et senere tidspunkt.

De langsiktige beregningene er naturlig nok mer usikre enn beregningen av årsverdien for 2012.

Tabell 4-2 Samfunnsøkonomisk gevinst av Unicus – to alternativer

Unicus, beregnet gevinst i MNOK	Alle i arbeid som følge av Unicus	70% i arbeid som følge av Unicus
Antall ansatte fra målgruppen; 11 personer	11	8
Samfunnsøkonomisk gevinst 2012	3,4	2,3
Nåverdi over 35 år	86,8	59,6
Besparelse offentlige budsjetter 2012	2,2	1,6
Nåverdi over 35 år	55,0	38,5

Besparelsene over offentlige budsjetter i 2012 er beregnet til 2,2 millioner kroner i 2012. I beregningene av de samfunnsøkonomiske gevinstene er det beregnet skattekostnader knyttet til offentlige utgifter.

Tabell 4-3 Ikke prissatte gevinster Unicus

Ikke prissatte gevinster - velferdseffekter	Kommentar / Vurdering
Egen bolig	En stor andel av konsulenten har etablert seg i egen bolig som følge av støtte fra Unicus og inntekt (effekt beskrevet i resultatrapport)
Økt sosial kontaktflate, venner	Rapport effekt, gjelder både som følge av deltagelse i arbeidslivet og effekter arbeid og struktur har gitt for sosial deltakelse på andre arenaer
Selvrespekt	Rapport effekt – opplever å bli verdsatt og være til nytte framfor å være en belastning
Helsegevinster	Økt trivsel og struktur i hverdagen kan gi positive helseeffekter på sikt
Mer stabil døgnrytme – mestring av hverdagen	Arbeidslivets krav, og støtte fra arbeidsgiver bidrar til struktur i hverdagen, noe som igjen virker positivt på andre områder med betydning for livskvalitet (observert og rapport effekt)
Positive effekter for andre bedrifter	Arbeidstrening og opplæring bidrar til at arbeidskraften også kan bli relevant for andre virksomheter. Spredningseffekter ved å vise at "rest-arbeidsevne" ved hjelp av noe tilrettelegging kan gi lønnsomhet

4.2.2 Pøbelprosjektet

Pøbelprosjektet retter seg mot ungdom og unge voksne som har falt ut av utdanningsløpet og/eller arbeidslivet. En stor andel av målgruppen har vært på ulike tiltak tidligere. Målgruppen er bred, og inkluderer også personer med rus- og psykiatriproblematikk. Det unike med Pøbelprosjektet er at det retter seg mot arbeidsgiversiden – i tillegg til en langsiktig og tett oppfølging av deltakerne. I følge rapporter fra Pøbelprosjektet er 90 prosent av deltagerne i arbeid, utdanning eller en eller annen form for behandling – og dermed i arbeid – eller på vei til arbeid.

Pøbelprosjektet har 3600 bedrifter som tilbyr praksisplasser, og arbeidsplasser til prosjektdeltagerne. I 2012 er det registrert 374 deltagere gjennom prosjektet. Fra prosjektet startet i 2008 har til sammen 796 deltagere vært gjennom prosjektet. Prosjektet har med andre ord flere bedrifter i sin portefølje enn deltagere som har gått gjennom prosjektet. Sett i lys av at det er stor knapphet på praksisplasser innenfor fagutdanningen i videregående skole, og at det offentlige virkemiddelapparatet sliter med å finne relevante arbeidsplasser til Pøbelprosjektets målgruppe, er resultatene på dette området unike. Ved å motivere arbeidsgivere til å bistå med tilrettelegging og opplæring, i kombinasjon med en tett og langsiktig oppfølging av pøblene når de trer inn i arbeidslivet, klarer Pøbelprosjektet å skape en kobling som tar i bruk ressurser som ellers ville gått ledig. Sammenliknet med en del andre arbeidsmarkedstiltak er det i første rekke rekrutteringen av bedrifter som har sagt seg villig til å tilby arbeidsplasser at Pøbelprosjektet utmerker seg. Hvorvidt koblingen og oppfølgingen de gir, også vil føre til langsiktige arbeidsforhold og arbeidstilknytning for deltagerne er det for tidlig å evaluere. Resultatene som rapporteres fra prosjektet gir imidlertid grunnlag for å anta at deltagerne får arbeidstrening tilpasset deres evner, ønsker og drømmer – og at arbeidet de gjør representerer meningsfulle og samfunnsnyttige oppgaver. Vi viser til Holden m.fl (2012) sitt forslag til en ny aktiveringsstrategi der det blant drøftes tiltak som kan øke etterspørselen etter arbeidstakere med nedsatt arbeidsevne i det ordinære arbeidsmarkedet, og behovet for en «employer of last resort» drøftes. I diskusjonen understreker Holden m.fl (2012) at ikke tar til orde for å opprette særskilte "tullejobber" med tanke på å utføre "arbeid som eller ikke ville vært utført". Selv om alle i målgruppen for Pøbelprosjektet ikke nødvendigvis har nedsatt arbeidsevne, har likevel en stor andel av ulike årsaker falt ut av utdanningsløp og/eller arbeidslivet, og vil i mange sammenhenger oppfattes som personer med redusert arbeidsevne innenfor en del typer arbeid. Resultatrapportene fra pøbelprosjektet gir grunnlag for antagelser om at Pøbelprosjektet har arbeidsgivere som kan omtales som «employer of last resort» - og som ved hjelp av pøbelprosjektet får glede av en arbeidsevne som ellers ikke ville blitt tatt i bruk. Nærmere undersøkelser er nødvendig for å kartlegge hvorvidt dette er tilfelle.

I følge Pøbelprosjektet bruker de ressurser på å motivere, og lærer den enkelte til å ta i bruk sine egne ressurser. Samtidig stiller de krav, og gir deltagerne en tett oppfølging over tid. Sammenliknet med andre mer ordinære arbeidsmarkedstiltak er det nettopp koblingen mellom de som trenger arbeidskraft og ubrukte ressurser, kombinert med tett og individtilpasset oppfølging av hver enkelt deltager over tid, som gjør at Pøbelprosjektet skaper en merverdi som ellers ikke ville blitt skapt. Koblingen mellom interesser og drømmer mot et stort antall bedrifter som trenger arbeidskraft bidrar til

at "smale arbeidsevner/ønsker" kan møte en arbeidsgiver som passer. Pøbelprosjektet er også individtilpasset – opplæringen og oppfølgingen av deltagerne er tilpasset den enkeltes utgangspunkt og spenner fra hjelp gjennom et behandlingsopplegg, til støtte for å komme tilbake til – og mestre skolen – til oppfølging i arbeidslivet.

Samfunnsøkonomisk verdi

For å vurdere den samfunnsøkonomiske verdien av Pøbelprosjektet må vi også i dette tilfelle anta noe om hva som hadde skjedd med Pøbelprosjektdeltagerne dersom Pøbelprosjektet ikke hadde eksistert. Vi observerer at flere av prosjektdeltagerne kommer relativt raskt i arbeid, mens andre får hjelp til å komme tilbake til skolebenken, eller oppfølging gjennom ulike behandlingsopplegg som rusavvending, psykiatrisk behandling, opplæring i arbeidslivet krav osv. Noen dropper også ut av prosjektet.

Det er gjennomført en evaluering av Pøbelprosjektet (Rambøll, 2011). I følge evalueringen har Pøbelprosjektet gitt følgende resultater for perioden 2008-2010:

- I ordinært arbeid: 36 av 98 personer
- Lærlinger: 12 av 98 personer
- Tilbake i videregående skole 17 av 98 personer
- I behandling: 11 av 98 personer
- I fengsel: 1 av 98 personer
- Arbeidssøkere NAV 14 av 98 personer
- Ukjent status 7 av 98 personer

Hvis vi forutsetter at de som er lærlinger kommer i arbeid, gir dette til sammen 48 av 98 personer i arbeidet – eller i et livsløp med en forventet arbeidsdeltagelse.

De som er ført tilbake til videregående skole har økt sannsynligheten for en senere arbeidslivstilknytning, men det er neppe sannsynlig at samtlige får en langvarig arbeidslivstilknytning. Hvor stor andel av de som er ført tilbake til videregående skole som kan forventes å komme i arbeid, har vi i utgangspunktet ikke grunnlag for anta noe om. Det er derfor nødvendig å gjøre forutsetninger på dette punktet.

Også de som har fått hjelp og oppfølging til å komme seg inn i et behandlingsopplegg, og som det foreligger planer om langsiktig oppfølging på vei til arbeid, har økt sannsynligheten for senere arbeidslivstilknytning. Hvor stor andel av denne gruppen som kan forventes å komme i arbeid – og når de eventuelt vil tre inn i arbeid, er usikkert.

Gruppene arbeidssøkere hos NAV og "Ukjent status", kan vi i denne sammenheng forutsette hadde vært i samme situasjon også uten Pøbelprosjektet. Det vil si at 21 av 98 deltagere ikke har fått endret sin situasjon som følge av Pøbelprosjektet.

Pøbelprosjektet selv oppgir at 90 prosent av deltagerne enten er i jobb eller på vei til jobb (det vil si lærling, tilbake på skole eller i behandling).

Basert på Rambøll får vi da at mellom 64 og 78 prosent av Pøbelprosjektdeltagerne enten er kommet i jobb, eller er på vei til jobb, mens prosjektet selv rapporterer om 90 prosent. I følge Pøbelprosjektet er flere av de som er under tiltak hos NAV kommet på mer egnede tiltak, eller blitt satt i stand til å gjennomføre mer ordinære tiltak som følge av deltagelse på pøbelprosjektet. Dette er krevende sammenhenger å dokumentere, og som også krever ytterligere evalueringer over et noe mer langsiktig perspektiv enn det som lå til grunn for Rambølls evaluering.

I og med deltagerne i Pøbelprosjektet i utgangspunktet var definert som å falle utenfor ordinært skole og arbeidsliv, er det rimelig å anta at de fleste av deltagerne fortsatt ville stått utenfor uten Pøbelprosjekt. Det må likevel antas at noen ville blitt fanget opp av andre tiltak, eller på andre måter funnet veien tilbake til skole eller arbeidsliv. Også på dette området må vi gjøre noen forutsetninger.

Utgangspunktet for en del av Pøbelprosjektdeltagerne er en relativt svak arbeidsevne. Selv om en andel av deltagerne trolig kommer i "gjennomsnittsarbeid", vil trolig en stor andel måtte forventes å delta med en litt svakere arbeidsevne enn gjennomsnittet i Norge. Dette kan være i form av deltid, det at man går litt ut og inn av arbeidslivet, høyere sykefravær, eller en kortere arbeidskarriere (tidligere uførepensjon). Som vist i kapittel 3.5 gir kortere arbeidskarrierer og livsløp med litt ut- og inn av arbeidslivet, deltid mv også en betydelig verdiskapning.

I beregningene av verdiskapningen Pøbelprosjektet bidrar med, må vi også ta med tiltakskostnadene – dvs ressursbruken som er nødvendig for å utløse verdiskapning fra prosjektdeltagerne. Til sammen gir dette et sammensatt regnestykke der mange effekter vi ikke har data for må beregnes.

I mangel av eksakte data, har vi anslått Pøbelprosjektets verdiskaping, der vi har regnet med et høyt og et lavt anslag. Selv om beregningene er beheftet med stor usikkerhet, mener vi de gir en god – og presis nok – illustrasjon av samfunnets gevinster med å lykkes med å tilpasse arbeidsplasser (bedre rekruttering av bedrifter) og følge opp ungdom som har falt ut av skole og arbeid tilstrekkelig tett og lenge nok slik at de får muligheter til å utnytte sine evner og ressurser.

Beregninger som viser hhv høyt og lavt anslag over de samfunnsøkonomiske gevinstene som Pøbelprosjektet bidrar med for "Pøbelgruppen 2012" er vist i følgende tabell:

Tabell 4-4 Samfunnsøkonomisk effekt av Pøbelprosjektet, 2012-gruppen. Høyt og lavt anslag

Beregnet gevinst i MNOK av Pøbelprosjektet, 2012	Høy effekt	Lav effekt
Pøbelprosjektdeltager 2012	370	370
Andel uten effekt av pøbelprosjektet	15 %	40 %
Andel 35 års arbeid gj. 90 prosent stilling	45 %	10 %
Andel 20 år i arbeid gj. 60 prosent stilling	20 %	20 %
Andel 10 år i arbeid gj. 50 prosent stilling	20 %	30 %
Produksjonsverdi Pøbelprosjektet, NV 35 år. Millioner NOK	2 011	969
Tiltakskostnader hele gruppen 15 mill kr per år i 3 år, millioner NOK	42	42
Reduserte skattekostnader	228	110
Samfunnsøkonomisk verdi - nåverdi 35 år. Millioner NOK	2 198	1 038
Besparelser offentlige budsjetter nåverdi 35 år	1 140	550

Som vi ser av tabellen fører det beregnede alternativet med høy effekt til at 85% av de 370 personene som har deltatt på Pøbelprosjekter i 2012 får en eller annen form for arbeidslivstilknytning som de ellers ikke ville hatt. I beregningene er det lagt inn at gruppene med 20 – og 10 års arbeidskarrierer bruker noen år med tiltak før de kommer ut i arbeid. Det er videre forutsatt at en andel av gruppene har en begrenset arbeidsdeltagelse sammenliknet med en full arbeidskarriere. For gruppen som kommer i arbeid, og står i arbeid gjennom en arbeidskarriere på 35 år, har vi forutsatt at de i gjennomsnitt arbeider 90%. Dette betyr at det vil være en andel fulltidsarbeidende, men at det også vil være en andel med deltidsarbeid.

I tilfellet med lav effekt har vi forutsatt at 60% av deltagerne på Pøbelprosjekt kommer i arbeid, men at halvparten av disse kun er 10 år i arbeid med en gjennomsnittlig stillingsandel på 50 prosent, før de faller ut av arbeidslivet. Kun 10 prosent av deltagerne er forutsatt å komme i et livslangt arbeid. Vi ser at den samfunnsøkonomiske verdien av Pøbelprosjektets forventede innsats for 2012-deltagerne er 1 mrd kroner målt i nåverdi over 35 år i tilfellet med lav effekt, og 2,1 mrd millioner kroner i tilfellet med høy effekt. Kostnadene ved Pøbelprosjektets ressursinnsats er da medregnet.

Besparelsene over offentlige budsjetter (trygd og andre stønader) er forsiktig anslått til å ligge mellom 0,5 og 1,1 mrd kroner målt i nåverdi. Det er rimelig å anta at tiltakene også vil bidra til å redusere kostnadene over andre offentlige budsjetter, blant annet til helse, og kriminalomsorgen.

Sliter økonomisk – men gir samfunnsøkonomisk verdi

Årsrapporten fra Pøbelprosjektet 2012 tyder på at prosjektet sliter med økonomien og møter utfordringer mht å kunne finansiere det nivået på tiltakene som Pøbelbedriften

selv mener er nødvendig for å lykkes. Sammenliknet med de fleste andre arbeidsmarkedstiltakene som finnes, er Pøbelprosjektet mer individrettet samtidig som det arbeider bredt mot arbeidsmarkedet for å finne passende bedrifter som vil ta i mot, og som trenger arbeidskraft som ikke nødvendigvis starter med full arbeidsevne.

Det legges også opp til en nær og langvarig oppfølging for å holde flest mulig på rett spor til de er trygge på at de står på egne bein. Dette er nødvendigvis ressurskrevende, men likevel samfunnsøkonomisk lønnsomt dersom våre forutsetninger dekker de faktiske resultatene.

4.2.3 Kjør for livet

Kjør for livet er en tjenesteleverandør, med barnevern og skole, med de enkelte kommuner som kunder. Tilbudet er rettet mot ungdom som både er interessert i motorsport/mekking og har behov for et tilrettelagt fritidstilbud. Det kan også være deltakere som får tilbud om å være med i Kjør for livet fra det offentlige, eksempelvis fra NAV.

Kjør for livet gir barn og unge inspirasjon, motivasjon og mot til å tro på seg selv og sin fremtid. Ved hjelp av motor og motorsport, opplever deltakerne samhold, samhandling, mestring og engasjement som fører til læring og utvikling.

Formålet med Kjør for livet er å gi sosial kompetanse, og mestringsfølelse, og gjennom et positivt fritidstilbud med oppfølging og krav, føre ungdommer tilbake til skolen.

Kjør for livet påvirker sannsynligheten for å fullføre videregående opplæring, og for senere arbeidslivstilknytning gjennom å holde ungdommer som har falt utenfor innenfor rammer de mestrer. I tillegg gis det en kjøreopplæring for fartsglade gutter og jenter (med en klar overvekt gutter), som også kan ha som bieffekt å redusere antall drep/hardtskadede i trafikken.

Beregningene i kapittel 3.5 viser verdien av flytte en ungdom fra et forventet livsløp utenfor arbeidslivet, til et livsløp med arbeidsdeltagelse. Kjør for livet er også rettet mot kriminalforebygging gjennom å gi ungdom som har falt ut, et innhold som kan bidra til å redusere sannsynligheten for kriminalitet og rusmisbruk. Foreliggende data og effektvurderinger gir ikke grunnlag for å anslå den langsiktige effekten for senere arbeidslivstilknytning som Kjør for livet bidrar med. Vi har derfor ikke et tilstrekkelig grunnlag til å kunne anslå den samfunnsøkonomiske effekten av tiltaket.

4.3 Sosialt entreprenørskap for kompetanse og langsiktige produktivitetsforbedringer

Ferds porteføljebedrifter innenfor sosialt entreprenørskap inkluderer bedrifter som er rettet mot kompetanseutvikling blant barn og unge. Denne kategorien har vi delt i to;

- 1) Bedrifter som retter seg mot tidlig innsats for å unngå frafall i skolen
- 2) Tilbud for å heve kompetanse innen realfag, og stimulere flere til å utdanne seg innen realfag og tekniske fag.

Intempo arbeider med begrepsforståelse og forebygging av skrivevansker blant barn og unge, mens **Gladiator** retter seg mot skrive og regneferdigheter i kombinasjon med fysisk aktivitet. Begge programmene er basert på tidlig innsats. Gjennom å gi ferdigheter innenfor basisfag øker sannsynligheten for å fullføre skoleløpet for en gruppe barn som i utgangspunktet har større sannsynlighet enn gjennomsnittet for å droppe ut.

Tilgjengelige data og effektrapportering tilsier at Intempo øker sannsynligheten for at dyslektikere klarer seg gjennom skoleløpet. Også Gladiator har betydning for basiskunnskap som kan øke sannsynligheten for å få utbytte av, og følge et utdanningsløp. Foreløpig foreligger det ikke data som gjør det mulig å anslå verdien av effektene.

Trivselsledere har som mål å øke trivselen i skolen. Undersøkelser tyder på at programmet reduserer mobbing, at færre føler seg alene, at konfliktnivået går ned og trivselen går opp på skolene som har tatt opplegget i bruk. Resultatene viser at 798 skoler og 220 000 elever er inkludert i programmet. Dersom vi for illustrasjonens skyld antar at én på hver skole unngår å droppe ut som følge av mobbing eller lav trivsel på skolen (dette er blant kjente årsaker til drop-out), så kan verdiene av å flytte en ungdom over i et annet livsløp som vi har beregnet i kapittel 3.5 ganges med 798. Med en ressursinnsats på 10 årsverk, gir dette en høy verdiskaping. På den andre siden er det viktig å inkludere all ressursbruken, dvs også skolenes ressursbruk for å følge opp programmet. Hvorvidt trivselsledere er et mer eller mindre kostnadseffektivt tiltak enn andre tiltak og programmer for å øke trivselen i skolen har vi ikke grunnlag for å kunne vurdere. Derimot viser resultatene som rapporteres fra prosjektet effekt på indikatorer som har betydning for sannsynligheten for å gjennomføre et utdannelsesløp, og dermed også komme i arbeid som voksen. Dessuten er trivsel, og redusert mobbing i skolen en verdi i seg selv, både for de involverte og for samfunnet. Resultatrapportene gir dermed grunn til å anta at prosjektet gir positive effekter som det vil være mulig å beregne den samfunnsøkonomiske verdien av.

Forskerfabrikken og ungt entreprenørskap er kompetansehevende tiltak rettet mot barn og unge som har kommet noe lengre i skoleløpet. Bedriftene kan påvirke utdannings og yrkesvalg, og sannsynligheten for senere produktivitet i arbeidslivet. En liten gjennomsnittlig produktivitetsforbedring blant deltagerne vil være tilstrekkelig til at programmene gir en netto positiv verdiskaping til samfunnet. Programmene kan også vurderes som innovasjonsprosjekter på læringsarenaen der det kan være positive spredningseffekter. Foreliggende data gir ikke grunnlag for å anslå verdien på effekten av programmene nærmere. Vi har heller ikke grunnlag for å kunne vurdere effekten av disse tiltakene i forhold til andre tiltak med samme formål.

5. Verdiskapning gjennom omsorg og velferd

5.1 Utfordringer i barnevernet

Forandringsfabrikken har utviklet en metode for å løfte frem barn og unges egne erfaringer som brukere, og dermed skape grunnlag for positiv endring innen både psykisk helsevern, barnevern, skoler og andre institusjoner.

De årlige kostnadene til barnevern, psykisk helsevern og andre institusjoner legger beslag på en betydelig andel av statsbudsjettet. Det er etter hvert flere studier som trekker i retning av til dels betydelige forbedringspotensialer innenfor barnevernet, både i forhold til tiltak og med tanke på å fange opp barn som trenger hjelp. Blant annet viser Øverlien (2012) at barn opplever at hjelpeinstansene er til for de voksne, og at ingen er der for dem. Derfor må de hjelpe seg selv. Rasmussen m. fl. (2012) viser til litteratur og undersøkelser som tyder på at voldsutsatte barn ikke fanges tilstrekkelig godt nok opp, eller høres i saker der vold i nære relasjoner er temaet.

I følge Forandringsfabrikken tar de brukernes perspektiv og arbeider for systemendringer med utgangspunkt i brukererfaringer. Perspektivene det arbeides med har som formål å endre systemet på områder der det er godt dokumentert at dagens system ikke nødvendigvis fanger opp barn og unge på en sånn måte at de får den hjelpen de trenger.

Forandringsfabrikken hadde i 2011 en omsetning på 3,5 millioner kroner. Sett i lys av den samlede ressursbruken institusjonene de retter seg mot har, vil selv svært små forbedringer kunne forsvare ressursbruken. Vi har ikke grunnlag for å kunne vurdere effekten av Forandringsfabrikkens arbeid for å skape systemendringer. Derimot finner vi det veldokumentert at det er et stort forbedringspotensial som kan gi betydelige samfunnsøkonomiske gevinster dersom eksempelvis barnevernet klarer å fange opp flere barn, og lykkes med tiltak som løfter en større andel av barnevernsbarna til samme sannsynlighet for senere arbeidslivstilknytning som andre barn.

Forandringsfabrikken representerer sånn sett en innovasjon som kan – dersom den lykkes med å skape endringer innenfor områder med påviste svakheter – gi en svært høy avkastning for samfunnet.

5.2 Verdighet og mestring – med positive eksterne effekter

Gatemagasinet ASFALT arbeider for å fremme engasjement og selvhjelp blant mennesker med ruserfaring eller som er i en vanskelig livssituasjon. Gatemagasinet selges i Stavanger og Sandnes og eventuelt i andre steder i Rogaland.

Gatemagasinet skal være økonomisk selvstendig, og et eventuelt overskudd skal fullt ut brukes til å finansiere arbeid for vanskeligstilte.

Asfalt har om lag 350 selgere. Selgerne kjøper bladet for 25 kroner, og selger det videre for 50 kroner. Mellomlegget beholder selgeren. Det er en kvote på 40 for hvor mange blader hver selger får anledning til å selge – noe som også begrenser hvor

mange brukerdoser som kan finansieres gjennom salg av gatemagasinet. Ved å få anledning til å tjene egne penger, opplever brukerne verdighet, samtidig som de også får sosial trening gjennom kundekontakt. Behovet for å skaffe inntekter gjennom eksempelvis kriminelle aktiviteter reduseres. For en del av selgerne kan også arbeidet med gatemagasinet være et første skritt på vei mot en bedre livssituasjon.

Asfalt representerer en form for sosial innovasjon gjennom å bruke mulighetene for markedsinntekter direkte til å bedre vilkårene for en gruppe som i utgangspunktet står svakt. Selv om denne type tiltak er kjent fra mange byer, krever etablering av lokale varianter entreprenørskap og evne til nytenkning tilpasninger for å kunne lykkes innenfor de rammene og mulighetene som ligger i et lokalmiljø.

Det må forventes at en del av kjøpernes betalingsvillighet er knyttet til et ønske om å støtte selgergruppen, og forebygge kriminalitet, i tillegg til betalingsvilligheten for selve produktet. Inntektene som genereres er dermed et minsteanslag for hvor stor den samfunnsøkonomiske verdien av Asfalt minst må være. I tillegg kommer effekter for selgeren som verdien av økt verdighet, og bedre livskvalitet. For samfunnet for øvrig vil det være positive eksterne effekter dersom tiltaket bidrar til større trygghet og lavere kriminalitet i områdene der Asfaltselgerne ellers beveger seg.

Formålet med Asfalt er å skape fotfeste og gi muligheter. For å kunne vurdere om effekten av tiltaket i forhold til formålet er det behov for mer kunnskap om de langsiktige effektene. Dersom Asfalt faktisk bidrar til å gi et fotfeste som gjør enkelte av deltagerne bruker muligheten dette gir til å komme over i en annen livssituasjon med bedre livskvalitet og samfunnsdeltagelse, gir dette en ytterligere samfunnsøkonomisk verdi.

Den samfunnsøkonomiske verdien vurderes med dette utgangspunkt å være høyere enn salgsinntektene. For å kunne anslå noe om hvor mye merverdi som skapes utover inntektene som genereres, er det behov for mer kunnskap om de langsiktige effektene for selgerne.

6. Oppsummering – positiv avkastning og varige spor

6.1 Investeringer med høy forventet avkastning

Basert på en gjennomgang av resultatene Ferds porteføljebedrifter har oppnådd så langt, der innsatsen og resultatene vurderes med utgangspunkt i kjente utfordringer i samfunnet, konkluderer vi med at investeringene utløser en verdiskaping som ellers ikke hadde funnet sted. Ferd sosiale entreprenører gir en forventet positiv avkastning for samfunnet og utgjør således et viktig bidrag i verdiskapingen på kort og lang sikt.

Vår gjennomgang viser at avkastningen kommer i form av:

- Økt avkastning på humankapitalen gjennom tilpasninger og tilrettelegginger der en bedre kobling mellom de som trenger arbeidskraft og de som ønsker å arbeide, kombinert med en individuelt tilpasset oppfølging, kan utløse store verdier i forhold til innsatsen.
- Lærings- og spredningseffekter som kan komme andre bedrifter til gode. Effektene kommer både som følge av opplæring og trening av potensielle arbeidstakere, og i form av læring mht verdiskapende tilrettelegging
- Innovasjon- og læringseffekter som kan bidra til utvikling av det offentlige tiltaksapparatet. I tillegg vil private investeringer i sosiale entreprenører kunne avlaste offentlige budsjetter gjennom å bidra til en mer effektiv ressursbruk.
- Større brukerperspektiv innen sosial- og helsesektoren og utvikling av løsninger som kan bidra til bedre effekt for målgruppen.

6.2 Behov for mer kunnskap om effekter

Gjennomgangen av Ferds program for sosiale entreprenører viser at flere av bedriftene kan dokumentere effekter som ellers ikke ville funnet sted – dvs at de skaper en forskjell og setter varige spor for deltagerne, og for samfunnet.

For å kunne beregne den samfunnsøkonomiske verdien av effektene som oppnås, og anslå hvor stor verdiskapingen som skapes på kort og lang sikt, er det behov for mer kunnskap om effektene som skapes.

Våre undersøkelser i dette prosjektet er basert på eksisterende kunnskap og begrunnende forutsetninger. Resultatene viser at det kan være god verdiskaping å satse på sosiale entreprenører, og at denne type virksomhet kan gi et positivt samfunnsbidrag, og fungere i samspill med mer generelle tilbud som tilbys gjennom offentlige tiltak. Vurdert som et rent investeringsprosjekt kan investeringene i noen tilfeller gi en positiv avkastning på kort og/eller lang sikt. I andre tilfeller vil avkastningen for investor kunne være av noe mer "indirekte karakter" dvs i form av et bidrag til å styrke humankapitalen og å bidra til å redusere kostnadene over offentlige budsjetter. Begge deler vil på sikt kunne komme investor til gode i form av lavere skatter og bedre tilgang på arbeidskraft. Denne type gevinsten deles imidlertid med resten av samfunnet og vil derfor gi små direkte økonomiske effekter for investor.

Litteratur

Dyb, Evelyn og Johannesen, Katja: *Bostedsløse i Norge 2008 – en kartlegging*. NIBR-rapport 2009:17.

Falch, Johannesen, Strøm (2009): *Kostnader av frafall i videregående opplæring*. Senter for økonomisk forskning AS.

Falch, T og O. Nyhus: *Videregående opplæring for unge voksne innvandrere*. SØF-rapport nr. 04/10. Senter for økonomisk forskning.

Haga, Oddbjørn og Ole Christian Lien (2012): *Forventa pensjoneringsalder og yrkesaktivitet*. Arbeid og velferd. Nr 2 - 2012

Herud, Eva og Sille Ohrem Naper (2012): *Fattigdom og levekår i Norge – Status 2012*. NAV-rapport 1/2012

Holden, Steinar; Simen Markussen og Knut Rød (2012); *Arbeid til alle?* Sosialøkonomen nr 9 -2012

Høj Anvik, Cecilie og Ann Kristin Eide: *De trodde jeg var en skulker, men jeg var egentlig syk. Ungdom med psykiske helseproblemer med svak tilknytning til skole og arbeidsliv*. Nordlandsforskning. NF-notat nr. 1001/2011.

Jensen, Hanne Cecilie, Nina Jentoft og Torunn S. Olsen: *Et liv jeg ikke valgte. Om unge uføre i fire fylker*. 2009, Universitetet i Agder og Agderforskning. FoU rapport nr 9/2009, 284s

Kristiansen, Inger-Hege og Anna Skårberg: *Sluttevaluering av utviklingsarbeidet utsatt unge 17-23 år i overgangsfaser*. NOVA-rapport nr. 14/10.

Lyng, Selma Therese, Sveinung Legard m.fl: *Tilbake til framtiden? En studie av alternative kvalifiseringstiltak for ungdom utenfor skole og arbeidsliv: Kjennetegn, resultater, suksessfaktorer og utfordringer*. AFI-rapport 3/2010.

Markussen, Eifred og Idunn Seland: *Å redusere bortvalg – bare skolens ansvar?* Rapport 6/2012.

Markussen, Eifred m. fl: *Bortvalg og kompetanse*. Rapport 13/2008. NIFU STEP.

NAV: *Arbeidssøkere med Asperger syndrom: Veiledningshefte for arbeidssøkers støttespillere i NAV*

Normann, Tor Morten (2009): *Fattigdomsrisiko – en levekårstilnærming*. Rapporter 2009/11, Statistisk sentralbyrå

Normann, Tor Morten (2011): *Materiell og sosiale mangler. Utslag av fattigdom*. Rapporter 28/2011, Statistisk sentralbyrå.

Normann, Tor Morten (red.): *Ungdoms levekår*. Statistiske analyser 2007:93.

NOU 2011:15, *Rom for alle. En sosial boligpolitikk for framtiden*.

NOU 2012:16: *Samfunnsøkonomiske analyser*

Raaum, Oddbjørn, Erik Sørensen og Kjell Gunnar Salvanes: *The neighbourhood is not what is used to be: Has there been equalisation of opportunity across families and communities in Norway?*. Oslo, 2001, Økonomisk institutt, Universitetet i Oslo: Memorandum nr. 36, ISSN: 0801-1117, 34s

Raaum, Oddbjørn; Jon Rogstad, Knut Røed og Lars Westlie (2005): *Young and out: An application of a prospects-based concept of social exclusion*. Økonomisk institutt, Universitetet i Oslo: Memorandum nr. 13, ISSN: 0801-1117, 46s

Rasmussen, Ingeborg m. fl: *Samfunnsøkonomiske konsekvenser av marginalisering blant ungdom*. Vista Analyse rapport nr. 2010/07.

Thrana, Hilde Marie, Cecilie Høj Anvik, Trond Bliksvær og Tina Luther Handegård: *Hverdagsliv og drømmer. Unge utenfor arbeid og skole*. Nordlandsforskning. NF-rapport nr. 6 2009.

Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper 2011. Rapporter 8/2012, Statistisk sentralbyrå.

Vedlegg 1 Beregningsforutsetninger og inngangsdata

Kilder:

Beregningsforutsetninger

Divisor	1 000 000
rente	4 %
reallønnsvekst	2 %
skattekostnad	20 %
Uføreandel utvalg uten tiltak	90 %
Uføreandel befolkningen	
Uføretrygd 2012	
Gj.snitt mnd lønn 3.kvartal 2011	36 000
andel heltid menn	86 %
andel heltid kvinner	61 %
Uføretrygd per år	190 000
Sosial stønad, gjennomsnitt	64 476

Nøkkeltall fra SSB

September 2012 (sesongjustert):

Arbeidsledige:	3,00 %
Sysselsatte:	69,40 %
Arbeidsstyrken:	71,60 %
Sykefraværet 3. kvartal 2012: (ikke sesongjustert)	
Totalt:	6,30 %
Egenmeldt:	0,70 %
Legemeldt:	5,60 %

Nøkkeltall NAV desember 2012

Helt ledige	62 569
Tilgang stillinger	10 999
Sykefravær (legemeldt)	5,60 %
Mottakere av arbeidsavklaringspenger	165 773
Personer med uførepensjon	309 762

Vista Analyse AS

Vista Analyse AS er et samfunnsfaglig analyseselskap med hovedvekt på økonomisk forskning, utredning, evaluering og rådgiving. Vi utfører oppdrag med høy faglig kvalitet, uavhengighet og integritet. Våre sentrale temaområder omfatter klima, energi, samferdsel, næringsutvikling, byutvikling og velferd.

Våre medarbeidere har meget høy akademisk kompetanse og bred erfaring innenfor konsulentvirksomhet. Ved behov benytter vi et velutviklet nettverk med selskaper og ressurspersoner nasjonalt og internasjonalt. Selskapet er i sin helhet eiet av medarbeiderne.

Vista Analyse AS
Meltzersgate 4
0257 Oslo

post@vista-analyse.no
vista-analyse.no